

УДК 047.31-811.161.2

Н.О. ЯЦЕНКО, кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник відділу граматики та наукової термінології
Інститут української мови НАН України
вул. Михайла Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: n.yats@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-8393-4615>

XIV ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «ТЕРМІНОЛОГІЯ І СУЧАСНІСТЬ»

Питання термінознавства — це не лише національно-історична, а й інтернаціональна проблема історії світової науки, історії цивілізації та пошуків взаєморозуміння між народами. Заявити світові українською мовою, культурою — надзвичайно важливе завдання сьогодення, значна роль у реалізації якого належить термінології.

Виробити спільні дії для координації зусиль українських науковців намагалися учасники організованої Комітетом наукової термінології при Президії НАН України та Інститутом української мови НАН України XIV Всеукраїнської наукової конференції «*Термінологія і сучасність*», що відбулася 13 травня 2023 р. в Інституті української мови НАН України в мережевому режимі. До наукового форуму долучилося понад 50 науковців із Києва, Львова, Харкова, Кам'янця-Подільського, Вінниці та інших міст. Свої доповіді виголосили 22 учасники. Конференцію відкрив директор Інституту української мови НАН України доктор філологічних наук, професор **П.Ю. Гриценко**, який відзначив, що нинішнє зібрання — це свідчення сили української нації в ці тяжкі дні випробувань. Не піддаватися турбулентностям сьогодення, використання надійного українськоцентричного інструмента, національного складника української термінології, очищення української літературної мови від чужомовних нашарувань, наукове осмислення пуризму наукової мови, употужнення української наукової термінології — це ті засади, на яких потрібно будувати розмову учасникам конференції, її українськоцентрична ідеологема.

Цитування: Яценко Н.О. (2023). XIV Всеукраїнська наукова конференція «Термінологія і сучасність». *Українська мова*, 3(87), 138—143.

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Голова Комітету наукової термінології при Президії НАН України директор Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України академік НАН України **М.Г. Жулинський** подякував за організацію конференції, бо війна поставила й актуалізувала низку важливих питань, зокрема, входження українського термінознавства до світового наукового простору. Оперативно подавати теоретичні знання, уводити практичні різногалузеві рекомендації — основне наше завдання сьогодні, а водночас і крок у майбутню перемогу України.

Голова Національної комісії зі стандартів державної мови **В.В. Мозгунов**, кандидат філологічних наук, доцент, зауважив, що цьогорічна конференція продовжує традиції попередніх зібрань, адже порушує проблеми питомих і запозичених термінів, укладання словників, уніфікації та стандартизації, неузгодженостей у лексикографічному опрацюванні.

Пленарне засідання розпочала **К.Г. Городенська** («Граматичні і правописні проблеми складних слів із числівниковим компонентом», Інститут української мови НАН України), у якій заакцентувала увагу на дослідженні диференціації форми числівникового компонента залежно від словотвірної функції та фонетичної позиції його закінчення у структурі складних слів. **Т.А. Космеда, В.І. Калініченко** («Лінгвістична термінологія у фокусі теорії ментіології», Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця) окреслили питання формування та розвитку термінології, що визначає метамову лінгвістичної ментіології. Їхнє дослідження є перспективним, адже потребує укладання словника термінів ментіології, кодифікації та уніфікації досліджуваної терміносистеми. **І.А. Казмирова** (Інститут української мови НАН України) виголосила доповідь «Дублетність граматичної термінології 20—30-х років ХХ ст. як визначальна тенденція термінотворення», у якій схарактеризувала розвиток наукової термінології окресленого часового періоду через функціонування питомих і запозичених термінів. **О.Д. Кочерга** («Вилучена та напівзабута термінологія: нові міркування щодо задавленої проблеми», Інститут теоретичної фізики ім. М. Боголюбова НАН України) наголосила на тому, що сьогодні спостерігаємо хибну тенденцію запроваджувати в науковий ужиток інтернаціональні (особливо російські) терміни замість питомих українських, які вже посіли належне місце в галузевих терміносистемах.

На конференції працювало 4 секції: «Теорія терміна і мовна практика», «Суспільно-політична і економічна термінологія», «Термінологія лінгвістики і дидактики. Практика укладання галузевих словників», «Термінологія природничих наук. Семантичний аспект функціонування галузевих терміносистем», якими керували відповідно доктори філологічних наук **А.М. Нелюба, І.М. Кочан, Т.А. Коць** та **Л.М. Марчук**.

Праці провідних мовознавців, присвячені історичному розвитку українських відіменникових прикметників із суфіксами *-н-* і *-ов-* / *-ев-* та функціонуванню в загальноживаній мові пар прикметників із цими суфіксами, утворених від спільнокоренових іменникових основ, узагальнив **М.Д. Гінзбург** («Теорія терміна і мовна практика», Інститут транспорту

газу, м. Харків), показавши переваги такого розмежування на прикладах двох пар прикметників: *сонячний* — *сонцевий* і *хмарний* — *хмаровий*.

Л.П. Кислюк («Відображення змін у функціонуванні та семантиці термінів у тлумачному словнику активного типу», Інститут української мови НАН України) на синхронному зрізі (сучасний період війни) представила зміни, що відбуваються у словниковому складі мови. Усі вони важливі для відображення реального функціонування живої української мови й мають бути засвідчені у тлумачному словнику нового типу, про активну роботу над яким автор повідомила у своєму виступі.

У доповіді **А.М. Нелюби** («Лексико-словотвірні інновації і коригування дериваційної термінології», Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна) схарактеризовано функції дериваційних засобів: словотвірну, інформативну, формотвірну, функцію ослівлення словосполучень, абревіатур, роль інтерфіксів та конфіксів у творенні нових слів у сучасній українській мові.

З.Й. Куньч («Варіантність термінів: детермінологізація чи детермінування», Інститут гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка») звернула особливу увагу на варіантність термінів, наявну в науковій літературі: дві спільнокореневі лексеми *детермінологізація* і *детермінування* номінують те саме поняття. Позаяк сучасне термінознавство трактує варіантність як негативне явище, завданнями дослідження є виявлення причин уживання варіантних термінів та з'ясування, якому з термінів варто надати перевагу.

Дослідження суспільно-політичної термінології представлене в кількох доповідях. **І.М. Кочан** («Інноваційні процеси в сучасній українській термінолексичі», Львівський національний університет імені Івана Франка) проаналізувала роль і місце професіоналізмів, професійних жаргонізмів, термінологізованих жаргонізмів як компонентів сучасного політичного дискурсу. **О.А. Ватаманюк** («Когнітивний і комунікативний простір мови сучасної української політики», Інститут української мови НАН України) на прикладі функціонування в сучасній газетно-журнальній публіцистиці тематичної групи «Назви діячів політики» простежила особливості розвитку суспільно-політичної термінології як відкритої лексико-семантичної системи, що перебуває у стані безперервного руху й поступового вдосконалення.

Взаємозв'язок лінгвокультурних, соціокультурних та когнітивних чинників уможливив розмежування народної і суспільної мовної свідомості в текстових виявах (**Т.А. Коць** «Поняття «мовна свідомість» у сучасній лінгвістичній терміносистемі», Інститут української мови НАН України). Наголошено на функціонуванні понять «свідомість», «мовна свідомість», «мовленнева свідомість» як синонімів на синхронному та діахронному зрізах.

У виступі **Н.Г. Горголюк** («Мовна гра і модальна гра: кореляція понять і термінів», Інститут української мови НАН України) схарактеризовано кореляцію понять «мовна гра» — «маніпулятивна гра» — «модальна гра». Термін *модальна гра* витлумачено як тактику маніпулятивної стратегії

інформаційного впливу на читача / слухача, свідоме й заплановане мовне маніпулювання, що його здійснює мовець, унаслідок чого в реципієнта змінюється ментальний ракурс відображення дійсності. Визначено й проаналізовано правила, механізми та прийоми модальної гри на матеріалі ЗМІ, що вможливило запропонувати для дискусії проблемне питання — модальна гра як мовна антигра.

Кілька доповідей об'єднала проблематика наукового ідіостилю видатних мовознавців ХХ століття. У дослідженні **О.І. Васецької** («Лінгвістична термінологія в осмисленні Ярослава Неврлі», Інститут української мови НАН України) запропоновано аналіз мовознавчої термінології, представленої у граматиках української мови Я.Ф. Неврлі. Доповідачка наголосила на широкому охопленні автором термінології різних мовних рівнів (фонетики, лексики, словотвору, граматики (морфології та синтаксису). **І.А. Ярошевич** («Терміни на позначення понять морфології в «Українській граматиці для учнів вищих класів гімназій і семінарій Придніпров'я» А. Кримського», Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана) зосередила увагу на морфологічних термінах, засвідчених в «Українській граматиці для учнів вищих класів гімназій і семінарій Придніпров'я» А.Ю. Кримського. З'ясовано роль, яку відіграла ця граMATика в кодифікації та уніфікації української морфологічної термінології на початку ХХ ст. і в наступні періоди. Структурно-семантичний аналіз лінгвістичної термінології, репрезентованої в окремих працях Є.К. Тимченка, представлено в дослідженні **Н.О. Яценко** («Роль Євгена Тимченка у становленні й розвитку граматичної термінології української мови», Інститут української мови НАН України). Наголошено на позиції та пошуках мовознавця в галузі національного термінотворення.

У доповіді **О.А. Дільної** («Нові професійні ролі вчителя та їхні назви: термінологічний аналіз», Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти) схарактеризовано наукові терміни, що з'явилися в педагогіці (*коуч, фасилітатор, тьютор, ментор, модератор, едвайзер, супервайзер*), можливості їх заміни власне українськими відповідниками.

Проблема формування метамови лінгвографії зацікавила **Є.І. Пересаду** («Явище латинізації української мови як чинник розширення метамови лінгвографії», Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця), яка особливу увагу звернула на терміни, пов'язані з феноменом латинізації, та терміни-оказіоналізми, що потребують лексикографування.

У виступі **Л.М. Марчук** («Семантичне поле: варіантність, функційність, проєкційність», Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка) проаналізовано дефініції термінів *семантичне поле, лексико-семантичне поле, польове моделювання* та їхні проєкції на семантичне поле «костюм». Відзначено значущість принципу класифікації слів за тематичними ідеями, семантичними полями, сферами належності в теорії лінгвістики.

Особливої уваги надано галузевій термінології. У доповіді **А.Ю. Ганжі** («Паронімія в сучасній українській термінології: культуромовний аспект», Інститут української мови НАН України) на матеріалі «Словника української біологічної термінології» (2012) проаналізовано різні типи біологічних термінів-паронімів, обґрунтовано потребу в укладанні словника біологічних термінів-паронімів для подальшого внормування та стандартування цього шару української галузевої лексики, зокрема презентовано орієнтовну структуру словникової статті й потенційний реєстр пропонованої лексикографічної праці.

М.І. Кухарчишин («Комп'ютерна метафора в українській біологічній термінології», Львівський національний університет імені Івана Франка) наголосила на тому, що метафоризація забезпечує появу нових термінів та сприяє розвитку креативних механізмів взаємодії різних галузей знань. Вона актуалізувала показові перетворення в семантичній структурі терміна, зумовлені міграцією до іншої терміносистеми.

Валентний потенціал дієслів-термінів *акомпанувати* та *диригувати*, зокрема трикомпонентність їхньої валентної рамки, типові морфологічні варіанти адресатного, об'єктного та інструментального аргументів — з'ясувала у своєму виступі **С.І. Сташків** («Семантико-синтаксична експлікація валентного потенціалу дієслів-термінів *акомпанувати* та *диригувати*», Інститут української мови НАН України).

На конференції прийнято відповідну ухвалу:

1. Визнати, що в умовах повномасштабної російсько-української війни дослідження в царині термінології набуває особливої ваги. Важливо орієнтуватися на найкращі зразки українського термінотворення і водночас працювати над органічним уходженням українського термінознавства до світового наукового простору.

2. Рекомендувати дослідницьким центрам НАН України та закладів вищої освіти розширити прямі міжнародні зв'язки з відповідними термінологічними центрами слов'янських та інших європейських країн. Вивчення глобалізаційних процесів потрібно пов'язувати з націєорієнтованістю українського термінознавства.

3. Констатувати, що термінознавство в Україні — одна з пріоритетних галузей, адже для повноформатного утвердження української мови як державної потрібно увідповіднити галузеві терміносистеми з поняттєвим апаратом цих галузей.

4. Відзначити, що важливу роль в інтелектуальному й технічному розвитку України сьогодні відіграють цифровізація, постійна комп'ютерна освіта, самоосвіта дослідників і загалом української громади. Цей вектор розвитку — перспектива на тривалий час.

5. Зосередити увагу дослідників української наукової термінології на пріоритетності таких завдань, як оперативне подання теоретичних знань та запровадження практичних різногалузевих рекомендацій.

6. Посилити міждисциплінарний характер конференції, ширше залучати до участі в ній фахівців різних галузей знань.

7. Висловлені в доповідях пропозиції щодо терміновживання та термінотворення у форматі рекомендацій подати на сайтах Інституту української мови НАН України та Комітету наукової термінології при Президії НАН України.

8. Матеріали, ухвалу та фотозвіт конференції опублікувати на сайтах Комітету наукової термінології при Президії НАН України та Інституту української мови НАН України, підготувати електронне видання анотацій доповідей англійською мовою та розмістити його на сайті Інституту.

Матеріали XIV Всеукраїнської наукової конференції «Термінологія і сучасність» опубліковано у збірнику «Термінологічний вісник» (Відп. ред. І.А. Казимирова. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2023. Вип. 7. 272 с.).

Наукову хроніку отримано 22.05.2023

Nina Yatsenko, Candidate of Sciences in Philology,
Senior Researcher in the Department of Grammar and Scientific Terminology
Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Mykhailo Hrushevskiy St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: n.yats@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-8393-4615>

XIV INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
“TERMINOLOGY AND MODERNITY”